

Kriminalitetshyppigheten hos ustraffede.

I. Norsk undersøkelse.

Av JOHS. ANDENÆS

i samarbeid med KNUt SVERI og RAGNAR HAUGE

I. Det er i de senere år i Norden etter forskjellige metoder utført en rekke beregninger over hvor stor del av befolkningen som er blitt straffet, eller iallfall registrert for kriminalitet. Hvor høye prosenter man kommer til, vil bl. a. avhenge av hvilket kriminalitetsbegrep man opererer med.

Den første undersøkelse av denne art var visstnok den som *Gunnar Dahlberg* publiserte i 1943 for Sveriges vedkommende¹). Utgangspunktet for undersøkelsen var lovovertrædelser innført i strafferegistret i 1937. Senere har samme forfatter sammen med *Torgny Lindberg* utført lignende undersøkelser på grunnlag av innførsler i strafferegistret i 1929 og 1942²). Resultatet av beregningene er at for en mann som levde til 60—70 års alder var risikoen for en eller anden gang å bli dømt for „straffregisterbrott“ etter forholdene i 1929 8 % i byer og 4 % på landsbygden. Etter forholdene i 1937 var tallene — vesentlig på grunn av en økning i tallet for rattfylleri — steget til 11 % for bybefolkningen og 5 % for landbefolkningen; gjennomsnittstallet for hele landet var 7 %. Omtrent halvparten av disse risikotall refererer seg til tiden før personen har fylt 25 år. „Straffregisterbrott“ omfatter både betinget og ubetinget dom, men ikke bøtstraff, bortsett fra visse tallmessig sett mindre vesentlige unntak³). Påtaleunntakelse var på den tid det her gjelder ikke innført i svensk rett.

Forfatterne har også undersøkt risikoen for en eller annen gang å måtte sone frihetsstraff⁴). Disse tall er naturligvis mindre. På grunnlag av forholdene i 1929 ble de beregnet til vel 3 % for menn i byene, knapt 2 % for menn på landsbygden, gjennomsnitt 2.3 %. For 1942 var tallene steget til vel 8 % for byene og henimot 4 % for landsbygden, gjennomsnitt for hele riket 5.4 %. Også her refererte omtrent halvparten av risikoen seg til tiden før vedkommende var fylt 25 år.

¹) *Gunnar Dahlberg*, Risken at dömas för svårare brott, Nordisk Tidsskrift för Strafferet 1943 s. 145 flg.

²) Undersøkelsen er inntatt som bilag 3 til Strafflagberedningens betänkande angående verkställigheten av frihetsstraff m. m. (S. O. U. 1944:50), se s. 340—347, 365—369 og sammenfatning s. 384—385. Forf. refererer også (s. 366—367) en undersøkelse som *Martti Kaila* har foretatt for Finlands vedkommende (Nordisk Medicinsk Tidsskrift, 1941).

³) Dahlberg i NTS 1943 s. 146.

⁴) S. O. U. 1944:50, s. 345 og 369.

For Danmarks vedkommende fant *Henning Friis* ved en undersøkelse foranstaltet av Ungdomskommissionen, at av et utvalg av 1.749 unge menn som den 1. mars 1952 var fylt 25 år, var 7 % innen det fylte 25 år på et eller annet tidspunkt idømt fengselsstraff (betinget eller ubetinget) i minst 30 dager for kriminelle forgåelser⁵). Hverken heftestrafte, bøtestrafte eller påtaleunntatelser er med i tallet, heller ikke domfellelser for landssvik. Hvis også mindre dommer, tiltalefratall mot barneforsorg samt fjernelse fra hjemmet ved barneforsorgen ble tatt med, ble tallet hele 14 %. *Karl O. Christiansen* kommer ved beregninger på grunnlag av kriminalstatistikkens oppgaver over forbryterbegynnere til at mellom 7 og 8 % av nålevende danske menn over 15 år er optatt i strafferegistrene for overtredelse av den borgerlige straffelov som har medført høyere straff enn bøter⁶). Andre danske forskere er ut fra forskjellige metoder kommet til lignende tall⁷). *Karl O. Christiansen* anslår videre at den mannlige kriminalitetsfrekvens i *byene* neppe er under 12 % og på landet neppe over 4 %.

I Norge har *Nils Christie* i en avhandling „Unge norske lovovertredere“ (for tiden under trykning) undersøkt den registrerte kriminalitetsfrekvens for norske menn født i 1933. Ved i strafferegistret å plukke ut alle menn av denne årgang fant han at inntil 1/1 1958 — personene var da mellom 24 og 25 år gamle — var vel 5 % av årsklassen havnet i strafferegistret. For Oslo alene var tallet vel 9 %, for andre byer knapt 8 % og for landet vel 4 %. I strafferegistret blir i Norge registrert både påtaleunntatelser og dommer for forbrytelser, unntagen dommer på ubetinget bot. Av forseelser blir bare registrert de som fører til soning av frihetsstraff⁸). Hvor mange av de registrerte unge som hadde fått ubetinget frihetsstraff (inklusive arbeidsskole, sikring eller forvaring) fremgår ikke direkte av tabellene i *Christies* bok, men en særskilt opptelling viser et tall på noe over 1 % for hele riket under ett.

Sammenligninger mellom de tall fra de tre land som her er gjengitt, må naturligvis på grunn av forskjell i beregningsmetoder, tidspunkter og kriminalitetsbegrep foretas med den største forsiktighet. Det ville være av interesse å få en undersøkelse som i så måte ga mer sammenlignbare tall. Man må også være oppmerksom på at tall som begrenser seg til domfellelser, og enda mer tall som begrenser seg til ubetingede domfellelser,

⁵) *Henning Friis* i NTFK 1953, s. 325 flg.

⁶) *Karl O. Christiansen* i NTFK 1959, s. 18 flg. (konklusjoner s. 28).

⁷) *Lauge R. Kallestrup* i NTFK 1954, s. 30 flg., *Preben Wolf*, *Jan Kaarsen* og *Erik Høgh* i NTFK 1958, s. 113 flg. I den siste artikkel er også gjort beregninger som har tatt med bagatellovertredelser og saker som er sluttet uten sanksjon.

⁸) Om grensen mellom forbrytelser og forseelser, se strfl. § 2.

avhenger ikke bare av kriminalitet og oppdagelsesfrekvens i det enkelte land, men også av den kriminalpolitiske kurs som blir ført. Hvor meget av forskjellene som skal tilskrives hver enkelt av disse faktorer, kan bare en inngående analyse kaste lys over.

II. Dahlberg bemerker i sin artikkel fra 1943 at antallet straffede er meget høyere enn man kanskje ville være tilbøyelig å gjette på. At mer enn $\frac{1}{10}$ av de menn i byene som kommer noe opp i årene blir dømt for minst én alvorlig lovovertrødelse, er overraskende. Jeg har selv møtt den samme reaksjon når jeg har referert Christies norske tall. At hver tiende unge mann i Oslo før han er blitt 25 år har vært i så alvorlig konflikt med straffeloven at han er kommet i strafferegistret, er en opplysning som vekker forbauselse, for ikke å si forferdelse.

Det er likevel klart at de som blir dømt eller får påtaleunntatelse bare er en del av dem som virkelig gjør seg skyldige i kriminelle handlinger. Ikke alle lovovertrødere blir oppdaget, av dem som blir oppdaget er det ikke alle som blir anmeldt, og ikke alle anmeldelser fører til at gjerningsmannens skyld blir fastslått ved dom eller påtaleunntatelse.

Spørsmålet om den skjulte kriminalitets størrelse har vært gjenstand for atskillig spekulasjon i den kriminologiske litteratur. Der finnes også en del undersøkelser om spørsmålet⁹⁾. Størrelsen av den skjulte kriminalitet kan belyses i flere retninger. For det første kan man ta sikte på å finne fram til det totale antall *lovovertrødelse* av en bestemt art og sette det i forhold til det antall som har ført til rettslig reaksjon. Som eksempel kan nevnes de beregninger som etter forskjellige medisinske metoder er gjort over antallet ulovlige svangerskapsavbrytelser¹⁰⁾. For det annet kan man ta sikte på å få belyst *omfanget* av den kriminelle virksomhet, f. eks. uttrykt i verdien av det som blir stjålet eller ødelagt. Et eksempel er de beregninger som i forskjellige land er gjort over omfanget av skattesnyteri. Skattelovutvalget av 1947 beregnet således at 15—20 % av all skattepliktig inntekt i Norge ble unndratt beskatning i 1946¹¹⁾. For det tredje kan man søke å finne det totale antall *gjerningsmenn* for de forskjellige typer lovovertrødelse. Dette kan så settes i forhold til de registrerte lovovertrødere. „Mørketallet“ kan bli meget forskjellig ettersom vi tar sikte på lovovertrødelsene eller på personene. Har en profesjonell tyv begått 100 inn-

⁹⁾ Se bl. a oversikten i *Hurwitz*, *Kriminologi* (2. utg.) s. 33—35, *Aubert*, *Om straffens sosiale funksjon*, (1954) kap 4.

¹⁰⁾ Se således overlege *Skajaas* beregninger for Norges vedkommende i Innstilling fra Straffelovrådet om adgangen til å avbryte svangerskap (1956), s. 77 flg.

¹¹⁾ Inst. I fra Skattelovutvalget av 1947, Oslo 1949, s. 5. Se også *Gundersen* i NTFK 1957, s. 7—8.

brudd og bare blir dømt for ett av dem, bidrar han til å øke mørketallet for tyverier, men ikke for tyver.

Mens det ved undersøkelser om lovovertrædelsenes antall og omfang ofte er naturlig å søke opplysningene hos ofrene for de straffbare handlinger, er det intervju- og spørreskjemateknikken som frembyr seg som det naturlige hjelpemiddel når det er antall lovovertrædere man er på jakt etter. Her reiser det seg imidlertid flere problemer. For det første gjelder det å skaffe tilveie et representativt utvalg. De meget alvorlige forbrytelser kan antas å være så sjeldne at man måtte operere med et svært stort antall forsøkspersoner for å komme til avgjørende resultater. Hovedvanskeligheten ligger imidlertid på det intervjutekniske område. Hvordan skal man få positive og oppriktige svar fra et slikt representativt utvalg? Denne vanskelighet blir mindre hvis man slår av på kravet til representativitet og holder seg til grupper som man kan regne med inntar en positiv holdning overfor undersøkelsen.

Særlig i USA er en del slike undersøkelser blitt foretatt og flere er under arbeid. I 1940—41 og i 1941—42 undersøkte således *Porterfield* ved hjelp av spørreskjemaer kriminaliteten i et utvalg av 200 mannlige college-studenter i Nord-Texas. Av disse innrømmet alle sammen at de hadde begått minst en av 55 straffbare handlinger i spørreskjemaet som kunne ført til tiltale for ungdomsdomstolene, de fleste riktignok av svært bagatellmessig karakter. 11 innrømmet forsøk på voldtekt, og en svarte endog at han hadde begått mord¹²⁾. Et slikt svar reiser uvilkårlig spørsmålet om hva som er det mest sannsynlige: at det fantes en oppriktig morder eller en uopriktig spøkefugl blant studentene!

En undersøkelse foretatt av *Wallerstein* og *Wyle* bygget på et spørreskjema som omfattet 49 straffbare handlinger. Av et tilnærmet representativt utvalg på 1.020 menn og 678 kvinner svarte 91 % at de hadde foretatt en eller flere av handlingene, med et gjennomsnitt på 18 for menn og 11 for kvinner¹³⁾. Og en undersøkelse av *Short* og *Nye blant high-school* (middelskole) elever viste at det overveiende antall hadde foretatt flere straffbare handlinger. Således svarte 80 % at de hadde kjørt bil uten førerkort, over 70 % at de hadde fisket eller gått på jakt ulovlig, over 60 % at de hadde begått hærverk og den samme prosent innrømmet naskeri¹⁴⁾. En tilsvarende undersøkelse fra et annet amerikansk område ga i alt vesentlig de samme resultater.

¹²⁾ *Austin L. Porterfield*, *Youth in trouble*, Fort Worth 1946, s. 37 flg.

¹³⁾ *Wallerstein* and *Wyle*, *Our Law-Abiding Law-Breakers*, sitert etter *Sutherland: Principles of Criminology*. Chicago. Philadelphia. New York. 1955, s. 39—40.

¹⁴⁾ *Short* and *Nye*, *Extent of unrecorded juvenile delinquency. Tentative conclusions*. *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1958, s. 296 flg. I artikkelen er det henvist til flere undersøkelser enn de som er nevnt her.

The Cambridge-Somerville Youth Study undersøkte kriminalitetsfrekvensen for 114 gutter i alderen 11—15 år fra strøk med en høy kriminalitetsrisiko. Det prinsipale formål med hele forskningsprosjektet var å undersøke hvilken betydning sosialarbeid kunne ha når det gjaldt å motvirke kriminalitet, og gjennom sine sosialarbeidere hadde organisasjonen nær kontakt med guttene gjennom oppvekstårene. Undersøkelsen bygget på rapportene fra sosialarbeiderne; av flere grunner må en regne med at resultatene gir minimumstall. Av de 114 guttene hadde sosialarbeiderne opplysninger om kriminalitet for 101. For 40 av dem var det blitt innsendt klage til retten¹⁵).

Det kan også være grunn til å nevne de vel kjente opplysninger i Kinseyrapporten om overtredelser av lovgivningen om sedelighetsforbrytelser¹⁶).

Selv om det er grunn til å ta reservasjoner ved vurderingen av disse talloppgavene viser de tydelig at kriminalitet er et fenomen som i USA er sterkt utbredt i alle lag av befolkningen. Men gjelder det samme også i våre fredelige nordiske land?

III. Et første skritt for å belyse dette spørsmål ble gjort ved en liten undersøkelse blant studenter i Oslo i vårsemestret 1959. Ved Institutt for kriminologi og strafferett ble det utarbeidet et skjema med i alt 18 spørsmål. Spørsmålene fremgår direkte av tabell 1. De 15 første gjaldt om man hadde deltatt i visse kriminelle handlinger, de 3 siste om man hadde vært utsatt for slike. Det nest siste spørsmålet er dog av blandet karakter. Det ble spurt særskilt om tiden mens vedkommende gikk i folkeskolen og etter at han sluttet i folkeskolen. Avslutningen av folkeskolen faller nær sammen med oppnåelsen av den kriminelle lavalder, som i Norge er 14 år, og vi gikk ut fra at det ville være lettere for forsøkspersonen å tidfeste handlingene når de ble satt i forhold til hans skolesituasjon enn om man valgte en bestemt aldersgrense. Skjemaet ble besvart — selvsagt anonymt — av 125 mannlige studenter, dels 1. avdelingsstudenter, dels 2. avdelingsstudenter. De kvinnelige studenter var for få til at man kunne regne med å få et brukbart materiale.

¹⁵) *Murphy, Shirley and Witmer*, The incidence of hidden delinquency. *American Journal of Orthopsychiatry*, 1946, s. 686 flg. Rapporten gir også opplysninger om de enkelte lovovertrедelser som sosialarbeiderne kjente til. Med dette utgangspunkt ble forskjellen mellom virkelig og registrert kriminalitet langt større. Av 616 grovere overtredelser — innbrudd, tyveri, fyll, sedelighetskrenkelser — var 68 (11 %) påklaget til retten. Av 4.400 mindre overtredelser — naskeri, lure seg inn på kino, rømming hjemmefra etc. — var bare 27 (0,6 %) blitt påklaget til retten.

¹⁶) *Kinsey, Pomeroy and Martin*, Sexual behavior in the human male. Philadelphia & London 1948, se f. eks. sammenstillingen s. 224 og 664.

Det er grunn til å understreke at undersøkelsen var av ytterst enkel og primitiv art, bare beregnet på å gi et første holdepunkt med et minimum av arbeid både for forsøkslederen og forsøkspersonene, og uten at det opprinnelig var tanken å publisere resultatene. Det er en svakhet ved spørreskjemaet at det ikke gir opplysning om vedkommende er vokst opp i by eller på land. Det ville også ha vært en fordel med en mer detaljert aldersfordeling. Om en student f. eks. svarer ja på om han har deltatt i innbrudd etter å ha forlatt folkeskolen, er betydningen av svaret en vesentlig annen hvis han den gang var 14—15 år enn om han var 20. En vesentlig begrensning ligger også i at svarene ikke gir grunnlag for slutninger om omfanget av den straffbare virksomhet, f. eks. om det gjelder en enkeltstående overtredelse eller en vanemessig virksomhet, om et tyveri angår en bagatell eller et større beløp.

Også mot selve innsamlingsmetoden kan det rettes innvendinger. Studentene fikk skjemaene utlevert i forbindelse med en forelesningstime og leverte besvarelsene tilbake neste dag. Denne fremgangsmåte var valgt dels for å sikre anonymiteten bedre enn det kunne skje ved en utfylling i forelesningssalen, dels for å gi forsøkspersonene tid til å granske sin hukommelse. At studentene derved fikk anledning til å konferere seg imellom om besvarelsene, ble det lagt mindre vekt på. Det ble ikke foretatt noen nøyaktig optelling av hvor mange av de tilstedeværende studenter som virkelig fylte ut skjemaet. Det gjaldt imidlertid det store flertall.

Det følger av det som her er sagt at de enkelte tall og prosentsetser ikke bør tas for høytidelig. Men i grove trekk er det antagelig berettiget å tro at undersøkelsen gir et nokså pålitelig bilde av kriminaliteten innenfor den gruppe den omfatter. Studentene viste seg maksimalt interessert i undersøkelsen, og det er liten grunn til å tro at svarene ikke er subjektivt ærlige. En reservasjon bør vel tas for de groveste forbrytelser — det er nærliggende å tenke seg at hemninger mot å feste forgåelsen til papiret har gjort seg gjeldende selv om anonymiteten var absolutt sikret. Sannsynligvis er tallene minimumstall, idet forgåelser som ligger noe tilbake i tiden kan være glemt eller fortrent.

Intervjumaterialet kan selvsagt ikke gjøre krav på å være representativt for alle studenter, og enda mindre for befolkningen som helhet. Likevel er det vår tro at resultatene kaster noe lys over normalbefolkningens adferd. Vi har ikke funnet grunn til å innlate oss på spekulasjoner over om den reelle kriminalitet hos den undersøkte gruppe er større eller mindre eller annerledes sammensatt enn i befolkningen som helhet. Men resultatene er etter vår oppfatning så interessante, at de i høy grad oppfordrer til fremtidige undersøkelser på et mer representativt utvalg og med bruk av mindre ufullkomne metoder.

IV. Med disse forbehold i tankene kan vi gå over til å se nærmere på resultatene av undersøkelsen. En foreløbig meddelelse om undersøkelsen og resultatene ble gitt på det nordiske kriminologseminar i Sigtuna våren 1959.

Tabell 1 viser det prosentvise antall personer som har foretatt de forskjellige forgåelser, fordelt etter tidspunktet for handlingen. Totaltallene angir hvor mange som har forgått seg enten under folkeskoletiden eller senere; da noen har forgått seg både i folkeskoletiden og senere, blir totaltallet mindre enn summene av de foregående tall. Tabellen viser videre det antall personer som er oppdaget og det antall som er anmeldt til politiet. Her, som i de andre tabeller, er de som ikke har besvart et spørsmål slått sammen med dem som har svart benektende.

Handlingens art er angitt på samme måte som i spørreskjemaet.

Det antall som har deltatt i de forskjellige handlinger på et eller annet tidspunkt varierer sterkt fra epleslang med 84 % til voldtekt med 0 %. For 5 av de 15 handlingene ligger prosentatsen på over 50. Og spørreskjemaet gir ikke noen fullstendig oversikt over intervjuobjektene skjulte kriminalitet. Mange delikter er ikke medtatt, f. eks. voldsforbrytelser og ærekrenkelser.

De første handlinger som er nevnt i spørreskjemaet, å naske penger hjemme eller „underslå“ ærendspenger, hører av naturlige grunner til dem som i praksis ikke fører til strafforfølgning. At tallene for slike forgåelser er høye, er nok de fleste forberedt på. At prosenten for nasking går over 50 og prosenten for „underslag“ over 40, er kanskje likevel egnet til å overraske mange. Tallene er høyest for folkeskolealderen, men betydelige også for tiden etter folkeskolen. Tallene er vel nærmest egnet til å berolige foreldre som er bekymret fordi de har grepet sine barn i slike handlinger. Noe lignende gjelder de høye tall for deltagelse i epleslang (84 %) og hærverk (vel 60 %).

Mer egnet til å overraske er det kanskje at nesten 30 % oppgir at de har nasket i forretninger eller kiosker, at 12 % har deltatt i innbrudd og at 22 % har gjort seg skyldig i andre former for naskeri, tyveri eller underslag. Her dreier det seg jo om mer ordinær kriminalitet, selv om den formodentlig i de fleste tilfelle har vært av nokså bagatellmessig art. Hvis man undersøker hvor mange som har vært med på en eller annen av disse forgåelser, finner man at det gjelder nesten halvparten (nøyaktig 48,8 %). For folkeskolealderen alene er prosenten ca. 33, for tiden etter folkeskolen 24. Vel 5 % har vært med på brukstyveri av motorvogn.

At det er en vanlig sport å lure seg med på trikk eller buss uten å betale (76 %) eller å reise for barn etter at man er kommet over aldersgrensen (60 %), er ikke overraskende. Men at

Tabell 1.

Handlingens art Også forsøk tas med	Mens du	Etter at	Total	Ble det	Ble det
	gikk i folke- skolen	du slut- tet folke- skolen		noen- gang opp- daget	noen- gang anmeldt til politiet
	%	%	%	%	%
1. Nasket penger hjemme	48,8	28,0	52,0	31,2	0
2. „Underslått“ penger når du gikk ærend	36,8	24,8	41,6	20,0	0
3. Nasket i forretninger eller kiosker	21,6	12,8	29,6	2,4	0
4. Deltatt i brukstyveri av bil, motersykkel eller moped	0,8	4,8	5,6	2,4	0
5. Deltatt i innbrudd (f. eks. på lager, i kiosk eller hytte)	10,4	2,4	12,0	4,8	1,6
6. Vært på epleslang	78,4	55,2	84,0	40,0	0,8
7. Andre former for naskeri, ty- veri eller underslag (f. eks. ty- veri fra kamerater, av sports- utstyr, fra automater, under- slag som klubbkasserer, merke- selger eller regningsbud)	11,2	12,8	22,4	5,6	0,8
8. Vært med på hærverk (f. eks. knusing av ruter eller lampe- kupler, skade på biler, båter, hytter, bygg)	56,0	21,6	60,8	20,0	2,4
9. Lurt seg med på trikk, tog, buss eller båt uten å betale	53,6	66,4	76,0	17,6	1,6
10. Stukket av fra kafe eller re- staurant uten å betale	3,2	5,6	5,6	0,8	0
11. Reist for barn i stedet for voksen	17,6	56,8	60,0	5,6	0
12. Skrevet falsk i meldingsbok eller andre dokumenter	12,0	31,2	35,2	8,0	0
13. Kjørt motorvogn med promille	4,8	38,4	40,8	2,4	1,6
14. Hatt samleie med pike under 16 år	2,4	6,4	8,0	0	0
15. Voldtekt	0	0	0	0	0
16. Har du før du fylte 18 år vært utsatt for „utuktig handling“ fra voksne menn?	9,6	7,2	15,2	0,8	0
17. Har du deltatt i slik aktivitet med kamerater?	12,8	5,6	16,0	1,6	0
18. Har du opplevd å bli bestjålet?	27,2	57,6	64,0	—	21,6

det er 35 % som har skrevet falsk „i meldingsbok eller andre dokumenter“ kan gi skolefolk grunn til atskillige refleksjoner. Alt etter den enkeltes innstilling kan en slik opplysning føre til økt mistenksomhet overfor elevenes meldinger, en mildere innstilling overfor de få som blir grepet i forgåelsen, eller til overveielser over om det system som brukes innebærer større fristelse for elevene enn nødvendig.

Tallet for promillekjøring skal kommenteres særskilt nedenfor.

Det er — i motsetning til Porterfields Collegestudenter — ingen som erkjenner seg skyldig i voldtekt eller forsøk på det, mens det er 8 % (10 personer) som har hatt samleie med pike under 16 år, en handling som etter strl. § 196 er belagt med en straff av fengsel i minst 6 måneder; etter § 55 er det dog adgang til nedsettelse under lavmålet hvis gjerningsmannen var under 18 år. I størrelsesorden svarer den funne prosent bra med de opplysninger som kom fram ved en intervjuundersøkelse fra februar 1945 om seksualliv hos de norske studenter som på det tidspunkt satt som fanger i Tyskland. Det var der 5 % av dem som i det hele hadde hatt samleie som oppga at de hadde hatt sitt *første* samleie med en pike under 16 år¹⁷). Av samtlige studenter utgjorde denne gruppe vel 3 %.

Det er 15 % som oppgir at de før de fylte 18 år har vært utsatt for utuktig handling fra eldre menn. Siden spørsmålet ikke er nærmere spesifisert, er det ikke godt å vite hva slags opptreden det dreier seg om; det er nærliggende å tenke seg at det er kommet med en del tilfelle som straffeloven karakteriserer med den mildere betegnelse „utuktig adferd“, f. eks. blotting. Enda usikrere er det hva intervjuobjektene har lagt i spørsmålet om de har deltatt i tilsvarende aktivitet med kamerater.

Det var i alt 64 % som mente at de på et eller annet tidspunkt var blitt bestjålet.

Som ventet er det særlig de handlinger som tradisjonelt blir ansett som forholdsvis lite graverende som viser høye deltagerantall. De fleste av de handlinger som intervjuobjektene har erkjent, ville hvis de var blitt anmeldt, ha vært avgjort med en påtaleunntakelse eller en betinget dom, hvis de ikke var blitt henlagt uformelt. Dette er noe som utvilsomt skjer i atskillig utstrekning overfor unge lovovertridere, selv om loven ikke gir noen hjemmel for det.

I en særstilling står promillekjøring, som hele 40,8 % av materialet oppgir å ha foretatt. Promillekjøring er en lovovertrjedelse som det har vært ført en ganske kraftig propaganda mot, og promillekjørerne idømmes nesten uten unntak ubetinget fengselsstraff. På bakgrunn av dette var resultatet overraskende.

¹⁷) *Christian Mellbye* i Universitas, Mai 1946.

Det er jo heller ikke alle som i det hele har kjørt motorvogn. Ved vurderingen av tallene må man ta i betraktning at promillegrensen i Norge er satt så lavt som til 0,5, en påvirkning som i alminnelighet ikke lar seg konstatere ved klinisk undersøkelse. For å kontrollere om det skulle ha gjort seg gjeldende noen misforståelse med hensyn til spørsmålet, ble det utarbeidet et nytt spørreskjema som utelukkende dreiet seg om promillekjøring, og dette ble høsten 1959 besvart av 54 juridiske studenter. Av disse hadde 51 på et eller annet tidspunkt kjørt motorvogn, og besvarelsene ga følgende resultat:

Tabell 2.

Antall promillekjørere blant hele materialet og blandt dem som har kjørt motorvogn.

	Total		Kjørere	
	Antall	%	Antall	%
Har kjørt med promille	25	46,1	25	49,0
Tvil, men tror helst ja	2	3,8	2	4,0
Har ikke kjørt med promille	23	42,6	20	39,2
Tvil, men tror helst nei	4	7,4	4	7,8
	54	100	51	100

Vi ser av tabell 2 at denne tilleggsundersøkelsen ga et enda krassere bilde av omfanget av overtredelsene enn den første undersøkelsen. At prosenttallet for hele materialet var noe høyere enn ved den første undersøkelse, kan skyldes tilfeldigheter, men kan også ha sammenheng med at studentene ved den annen undersøkelse var noe eldre, idet alle var 2. avdelingsstudenter, mens den første undersøkelse også inkluderte 1. avdelingsstudenter. Hvis man tar for seg spesielt den gruppe som opplyste at de regelmessig hadde kjørt motorvogn i mer enn ett år, var det 21 av 35, eller nøyaktig 60 % som svarte klart ja på spørsmålet om de hadde kjørt med promille. Det var denne gang spurt også om kjøringen hadde funnet sted en, to eller flere ganger. Av de 25 som hadde kjørt med promille, oppga 4 at det bare hadde skjedd en gang, 3 at det hadde skjedd to ganger, mens hele 18 oppga at det hadde skjedd tre eller flere ganger. Et kontrollspørsmål om hvor meget man kan drikke før man når promillegrensen, viste at studentene stort sett var vel orientert om dette. Blant dem som feilvurderte forholdet, var det omtrent like mange som overvurderte virkningen som det motsatte.

Av tabell 1 kan vi også få et inntrykk av på hvilket trinn mørketallet oppstår. Gjennomsnittlig er 25 % av de personer som har foretatt de respektive handlinger blitt oppdaget, men prosentsatsen varierer sterkt fra 0 % for samleie med pike under

16 år til 60 % for naskeri av penger hjemme. Dette behøver selv- sagt ikke bety at oppdagelsesrisikoen for den enkelte handling varierer tilsvarende. Når oppdagelsesprosenten er så høy for nasking hjemme, henger vel det sammen med at forgåelser av denne art ofte gjentas inntil de blir oppdaget og det blir satt en stopper for dem.

Oppdaget vil vel i de fleste tilfeller si oppdaget av fornærmede, men for samleie med pike under 16 år betyr det øyensynlig oppdaget av utenforstående, og for promillekjøring betyr det vel helst oppdaget av offentlige myndigheter. Det kan også være tvilsomt hvordan den som har besvart spørsmålet har forstått det — er det nok at selve handlingen er oppdaget, eller må også gjerningsmannen være kjent? Tallene er minimumstall, idet gjerningsmannen ikke vil ha oversikt over alle de tilfeller hvor fornærmede har oppdaget handlingen.

Det samme gjelder ved spørsmålet om forholdet ble anmeldt til politiet. Tendensen til anmeldelse varierer etter lovovertrედelsens art omtrent som man kunne vente. Av 3 oppdagede tilfelle av promillekjøring ble de 2 anmeldt, av 6 oppdagede innbrudd ble også 2 anmeldt, mens tallene på anmeldelser ellers er små i forhold til tallet på oppdagede tilfelle. Det var i alt 8 personer (6,4 %) som ble anmeldt. Skjemaet gir ikke opplysning om hva anmeldelsen førte til, men vi kan nok trygt gå ut fra at prosenten av dem som er havnet i strafferegistret ligger betydelig under de 5 % som Christie fant for hele årsklassen 1933.

Ser vi på fordelingen av den kriminelle aktivitet etter tids- punktet for foretagelsen, viser det seg at for 6 av handlings- gruppene er tallene høyest for folkeskoletiden, mens det motsatte er tilfelle for 8 grupper. Men man kan ikke av den grunn si at materialet har utvist en større kriminell aktivitet etter enn i folkeskolen. Vi har ingen opplysninger om det antall handlinger som de forskjellige personer har foretatt innenfor de forskjellige kategorier. Tidsrommets varighet er heller ikke det samme; for de fleste intervjuobjekter er tidsrommet etter folkeskolen lenger enn tidsrommet i folkeskolen. Glemselsmomentet må en regne med gjør seg sterkere gjeldende jo lenger handlingene ligger til- bake i tiden. Dertil kommer at en del av handlingsgruppene vanskelig kan overtres av barn i folkeskolealder, mens det ikke er noen grupper hvor det motsatte er tilfelle. Biltyveri og promille- kjøring forutsetter således visse ferdigheter i å kjøre motor- vogn. Å reise på trikk, buss, tog etc. som barn istedenfor voksen forutsetter at man er kommet over gjeldende aldersgrense.

Heller ikke gir materialet grunnlag for å slutte noe om grov- heten av lovovertrედelsene henholdsvis i og etter folkeskolen. Grovheten av en handling er avhengig av momenter som ikke er tatt med i spørreskjemaet. Hvis vi velger ut visse kategorier som

i alminnelighet regnes som grovere enn de andre, brukstyveri, innbrudd, promillekjøring, finner vi at for brukstyveri og promillekjøring er det stigning, mens innbrudd viser fall. For de typiske vinningsforbrytelser (nr. 3, 5 og 7) er det et klart fall fra folkeskoletiden til tiden etter.

Med de grove alderskriterier som spørreskjemaet opererer med, tillater det ikke nærmere slutninger om når kriminaliteten er på det høyeste, men det er iallfall intet i materialet som er uforenlig med det bilde som politistatistikken gir, nemlig at kriminaliteten når et høydepunkt i årene like før og like etter 14-årsalderen¹⁸⁾.

En slags indeks på kriminalitetens fordeling i og etter folkeskoletiden får vi dersom vi ser på det antall straffbare handlinger av de forskjellige kategorier intervjuobjektene har foretatt. Tabell 3 viser hvor mange personer som har foretatt 0, 1, 2, 3 osv. forskjellige slags lovovertrædelser.

Tabell 3.

	Antall handlingsarter												
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
I folkeskolen	4	19	19	19	20	27	9	3	3	1	1		
Etter folkeskolen	12	13	13	21	19	23	10	9	3	1	0	1	
I eller etter folkeskolen	1	2	10	5	16	17	23	20	16	10	2	2	1

Man ser at det av hele materialet bare er en eneste som har svart nei på alle spørsmål, mens det er 12 som mener de har holdt sin sti ren etter folkeskolealderen. Det maksimale tall for forskjellige lovovertrædelser for en enkelt person er 12. Det gjennomsnittlige antall forskjellige lovovertrædelser er 3,6 i folkeskolen, 3,7 etter folkeskolen, totalt 5,9. Et slikt gjennomsnittstall for smått og stort sier for øvrig ikke svært meget.

Det er naturlig å stille spørsmålet om hvilken sammenheng der er mellom adferden i folkeskolealderen og adferden senere. I tabell 4 har vi prøvd å belyse om de som har begått en bestemt slags lovovertrædelse i folkeskolen har en større tendens enn de andre til å begå samme slags overtrædelse også senere.

Vi ser her f. eks. at av dem som har nasket penger hjemme i folkeskolealderen, har vel halvparten gjort det også senere, mens det bare er 6,3 % av dem som ikke har nasket i folkeskolealderen som har begynt med det senere. En like sterk sammenheng gjel-

¹⁸⁾ Jfr. *Sveri*, Barnekriminaliteten, dens omfang, art og betydning. NTfK 1959 s. 132—147.

Tabell 4.

	Over- tre- dere i folke- skolen	Derav overtre- dere etter folke- skolen	Ikke- overtre- dere i folke- skolen	Derav overtre- dere etter folke- skolen
	Antall	%	Antall	%
1. Nasket penger hjemme	61	50,8	64	6,3
2. Underslått ærendspenger . .	46	54,3	79	7,6
3. Nasket i forretninger e. l. . .	27	22,2	98	10,2
4. Brukstyveri av motorvogn .	1	0	124	4,8
5. Innbrudd	13	7,7	112	1,8
6. Epleslang	98	63,3	27	25,9
7. Andre former for tyveri etc.	14	14,3	111	12,6
8. Hærverk	70	30,0	55	10,9
9. Kjørt offentlig befordrings- middel uten å betale	67	83,6	58	48,3
10. Gått fra kafé e. l. uten å betale	4	100,0	121	2,5
11. Reist for barn istedenfor voksen	22	81,8	103	51,5
12. Skrevet falsk i meldings- bok e. l.	15	66,7	110	26,4
13. Promillekjøring	6	50,0	119	37,8
14. Samleie med pike under 16 år	3	33,3	122	5,7

der for underslag av ærendspenger. Også for de fleste andre overtredelser er det sammenheng, om enn mindre utpreget. Men hvis man slår sammen de typiske vinningsforbrytelser (kategoriene 3, 5 og 7) til en gruppe, finner man eiendommelig nok ingen slik sammenheng. Av de 41 som har begått en av disse handlinger i folkeskolen, var det 10 (24,4 %) som hadde begått handlingen også etter folkeskolealderen, mens det av de 84 som ikke hadde begått slike handlinger i folkeskolen var 20 (23,8 %) som hadde begått noen av dem senere. Dette negative resultat utelukker ikke at man kanskje kunne ha funnet en sammenheng hvis man også hadde hatt oppgaver over overtredelsenes grovhet, intensitet eller varighet.

Om man finner et samsvar mellom forhold i folkeskolealderen og senere, kan det imidlertid være tvilsomt hvor stor betydning den kan tillegges. Man kan ikke se bort fra at sammenhengen i større eller mindre grad kan skyldes forhold ved glemselsprosessen: de som husker godt, har kanskje høyere tall både for folkeskoletiden og senere enn de som husker dårlig.

For å se om det var noen korrelasjon mellom deltagelse i mange slags lovbrudd i folkeskolen og mange overtredelser etter folkeskolen, ble tabell 5 utarbeidet.

Tabell 5.

Antall personer	4	19	19	19	20	27	9	3	3	1	1
Antall handlingsarter i folkeskolen	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Antall handlingsarter etter folkeskolen i gjennomsnitt	1,5	2,7	2,5	3,5	3,2	4,4	3,8	7,7	7	8	7

Tabellen viser en tydelig tendens i retning av at de som har begått mange overtredelser i folkeskolen også har begått mange overtredelser senere, men det er tvilsomt hvor meget man kan slutte av dette. Også her kan det tenkes at sammenhengen skyldes forhold ved glemselsprosessen; dertil kommer at de forskjellige typer av forgåelser varierer så sterkt i alvor og art.

Som et siste punkt ble det forsøkt å belyse hvorvidt overtredelser av en eller flere handlingsgrupper indiserer lovovertrædelser også innenfor andre handlingsgrupper. For de fleste grupper er imidlertid tallene små, og utpregede sammenhenger kom ikke fram. Det måtte da være at alle de 7 som hadde deltatt i brukstyveri av motorvogn også hadde gjort seg skyldig i promillekjøring.

V. Selv en så beskjedne undersøkelse som denne kan gi et bidrag til vårt generelle syn på kriminaliteten.

Først og fremst viser den at den utbredte forestilling om et skarpt skille mellom „lovbryterne“ og de „lovlydige“ ikke hører hjemme i virkeligheten, iallfall for barne- og ungdomsalderens vedkommende. Det er ikke bare ordensforseelser og moralsk nøytrale lovovertrædelser som forekommer hos de „lovlydige“. I en gruppe „pen ungdom“ har vi funnet at en meget stor del på et eller annet tidspunkt i barndom eller ungdom har begått klart kriminelle handlinger, slik som tyveri, innbrudd, promillekjøring. Det ser ut til at en leilighetsvis begåelse av kriminelle handlinger i barndom eller ungdom er et svært normalt fenomen, som ikke indiserer noen særlig fare for personens utvikling. Forskjeller i *grovhet*, *intensitet* og *varighet* av den kriminelle aktivitet har antagelig større betydning enn forskjellen mellom den perfekt lovlydige og den leilighetsvise lovovertræder. Man fristes endog til å reise spørsmålet om ikke den ekstreme lovlydighet kan være et symptom på en neurotisk, hemmet eller overengstelig, karakter.

Dette tilsier også forsiktighet når man skal vurdere betydningen av opplysninger om enkeltstående tidligere lovovertrедelser hos en person som nå er gjenstand for rettsforfølgning. Annerledes kan det stille seg hvis de tidligere lovovertrедelser har ført til kontakt med politi eller barnevernsmyndigheter. Da har vedkommende fått et skudd for baugen, som etter omstendighetene kan gjøre det berettiget å se den nye overtrедelse som utslag av alvorligere tilpasningsvansker.

Det er åpenbart bare en liten del av lovovertrедerne som blir registrert som overtrедere, og man kan spekulere over i hvilken utstrekning det er tilfeldigheter som avgjør hvem som havner i strafferegistret. At det ikke er et helt tilfeldig utvalg, er klart. Risikoen for å bli oppdaget øker selvsagt med grovheten, intensiteten og varigheten av den kriminelle aktivitet, og jo mer bagatellmessig og leilighetsbetont lovbruddet fremtrer, jo større sjanser er det for at det ikke blir anmeldt selv om det blir oppdaget, og for at en anmeldelse blir henlagt på uformell måte. Intelligens, kaldblodighet og teknisk dyktighet vil åpenbart redusere risikoen for å bli tatt. At også sosiale utvelgelsesmekanismer spiller inn, kan det ikke være noen tvil om¹⁹). På den annen side må det være klart at også rene tilfeldigheter spiller en betydelig rolle ved utvalget, en rolle som sikkert varierer med typen av lovovertrедelser. Det er således nærliggende å tro at tilfeldigheter må spille en stor rolle for spørsmålet om hvem av alle promillekjørerne som blir utsatt for oppdagelse og strafforfølgning. Dette vil imidlertid bero på hvilke metoder politiet bruker for å få tak i promillekjørere.

Spørsmålet om i hvilken utstrekning de registrerte lovovertrедeres kriminalitet skiller seg fra de ikke registrerte overtrедeres synes å være av sentral kriminologisk betydning, men det er ikke lett å belyse empirisk. Noe materiale finnes i et par av de amerikanske undersøkelser som er nevnt foran. Cambridge-Somerville Youth Study fant at gjennomsnittlig var de registrerte lovovertrедeres forgåelser både hyppigere og alvorligere enn de uregistrerte overtrедernes, men det fantes unntak. Enkelte av de registrerte lovovertrедerne hadde et mindre synderegister enn gjennomsnittet av de uregistrerte, og omvendt var det enkelte av de registrerte overtrедerne som hadde mindre å svare for enn gjennomsnittet av de uregistrerte²⁰). Hvis man i stedet for å sammenligne de uregistrerte lovovertrедere med samtlige registrerte overtrедere begrenser sammenligningen til å gjelde overtrедere som samfunnet har grepet inn mot ved institusjons-

¹⁹) Jfr. *Aubert*, Om straffens sosiale funksjon, Kap. 5, som dog antagelig fremhever dette moment for sterkt.

²⁰) *Murphy, Shirley and Wilmer* i *American Journal of Orthopsychiatry*, 1946, s. 688—689.

behandling, må man vente en mer markert forskjell mellom de to gruppers kriminalitet. *Short* og *Nye* har sammenlignet elever i 16—17 årsalderen i high-school og elever i tilsvarende alder i skolehjem (training school). Kriminaliteten var naturligvis langt mer massiv hos skolehjemselevne enn hos high-school elevne, men forfatterne finner også her en god del „overlapping“ mellom de to grupper, slik at en del av high-school elevne hadde større faktisk kriminalitet enn en del av skolehjemselevne²¹).

Opplysningene om den skjulte kriminalitet kan også gi grunnlag for mange refleksjoner av kriminalpolitisk art, men denne side skal vi her la ligge.

Johs. Andenæs.

²¹) *Short* and *Nye*, *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1958, s. 298—299.